

ІСТОРІЯ ЕКОНОМІКИ ТА ЕКОНОМІЧНОЇ ДУМКИ: ЗМІСТ ДИСЦИПЛІНИ У СУЧАСНОМУ НАУКОВОМУ ДИСКУРСІ

Кірдан О.П., Кірдан О.Л.
Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини

Постановка проблеми в загальному вигляді. Необхідність підвищення рівня економічної освіти в Україні потребує розробки стратегії і тактики викладання економічних дисциплін на засадах національної концепції економічної освіти. В умовах трансформаційного розвитку України, інтеграції до країн Європейської співдружності, надзвичайної актуальності набуває проблема адаптації нормативного змісту навчальної програми з дисципліни «Історія економіки та економічної думки» до практики викладання в навчальних закладах України за галуззю знань 0305 «Економіка та підприємництво».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Науковцями, викладачами університетів України, зокрема професорсько-викладацьким складом ДВНЗ «Київський національний університет імені Вадима Гетьмана», достатньо повно представлено ряд навчальних видань з економічної історії, історії сучасного світу [1-5]. Проте, із введенням у 2007 році нової навчальної дисципліни фундаментальної підготовки студентів економічного спрямування «Історія економіки та економічної думки» постала нагальна потреба уточнення теоретико-методичних засад її змісту.

Формування мети статті. Мета публікації полягає у визначенні змісту організації навчальної діяльності студентів з вивчення дисципліни «Історія економіки та економічної думки», окресленні основних методичних підходів до організації самостійної роботи студента, зокрема написання реферату. На нашу думку, при укладанні навчальної та робочої програми дисципліни, особливу увагу слід звернути на можливість використання в процесі викладання активних методів навчання і оцінки знань, у тому числі ігрових форм проведення занять, тобто тому, як найбільш ефективними та цікавими методичними засобами сформуванню основи економічного мислення та закріпiti їх на рівні суспільної та побутової поведінки студентів. Як одні

Виклад основного матеріалу дослідження. «Історія економіки та економічної думки» є важливою навчальною дисципліною, що викладається практично на всіх економічних спеціальностях; її включено до блоку теоретичних економічних дисциплін.

Як відомо, курс історії економіки та економічної думки поряд з політичною економією та формує фундаментальне економічне мислення майбутнього спеціаліста-економіста (підприємця, менеджера, фінансиста, бухгалтера тощо), прищеплюючи навички систематизації оцінок основних економічних подій. Вивчення історії економіки та економічної думки істотно розширює економічну ерудицію майбутніх спеціалістів, підводить до розуміння основ порівняльного аналізу економічного розвитку окремих країн світу, сприяє формуванню вміння грамотно орієнтуватися у виборі економічних рішень. Адже, простежуючи зміни форм економічного розвитку, аналізуючи процеси формування та функціонування певних господарських систем, історія економіки та економічної думки дає змогу побачити не лише сам перебіг цього процесу, а й з'ясувати ті ознаки, які є або результатом соціально-економічних перетворень, або їх передумовою. Саме це і забезпечує підготовку грамотних, ерудованих спеціалістів, здатних цілком об'єктивно орієнтуватися у виборі економічних рішень.

Мета курсу полягає в формуванні знань про історичний розвиток господарств та економічної думки країн Європейської цивілізації для розуміння генезису та закономірностей функціонування економічної системи. Вивчення та дослідження основних етапів і напрямків розвитку економічних ідей.

Завдання курсу полягає в тому, щоб на методологічних засадах цивілізаційної парадигми розвитку суспільства сформувати сучасне економічне мислення та світогляд студентів, забезпечити засвоєння ними знань і методів історичного аналізу економічних процесів.

Предметом є розвиток господарств країн Європейської цивілізації та їх наукове відображення в економічній думці. Рекомендуємо наступний зміст програми:

Тема 1. Предмет і завдання навчальної дисципліни.

Предмет економіки та економічної думки. Завдання курсу. Зв'язок економічної теорії з іншими соціально-економічними дисциплінами та її місце в системі наук. Суспільні функції економічної історії та економічної думки. Характеристика літературних джерел.

Тема 2. Господарство первісного суспільства та його еволюція на етапі ранніх цивілізацій.

Основні етапи господарської еволюції первісного суспільства, їх характеристика. Перший поділ праці та перехід від привласнюючого господарства до відтворюючого. Виникнення землеробства, скотарства, зародження ремесел. Трипільська культура. Поява металічних знарядь. Громада (община) – господарська форма первісної доби. Розклад первісної господарської системи. Тип стародавніх цивілізацій.

Тема 3. Особливості господарського розвитку та економічної думки періоду формування світових цивілізацій(VIII ст. до н.е. -V ст. н.е.).

Фази еволюції та варіації розвитку рабовласництва (східне та античне рабовласництво). Господарсько-технічне досягнення давньосхідних та античних держав. Причини загибелі та занепаду рабовласницької системи господарства.

Економічна думка стародавнього Сходу, Стародавнього Єгипту, Вавилону, Стародавньої Індії та Китаю.

Економічна думка античного світу: Греція, Рим.

Погляди раннього християнства на його роль в формуванні економічних відносин.

Тема 4. Господарство та економічна думка суспільств Європейської цивілізації в період середньовіччя (V – XV ст.). Становлення та розвиток феодальної системи господарства.

Розвиток феодального господарства. Генеза феодалізму. Форми феодального землеволодіння в Західній Європі (алод, бенефіцій, феоде). Основні риси феодального господарства. Галузева структура, основні господарські форми (феодальне та селянське господарство, ремісничий цех, торговельна гільдія). Формування централізованих національних держав у Західній Європі. Особливості економічного розвитку Франції, Англії, Німеччини.

Економічний розвиток Київської Русі. Форми та характер землеволодіння. Міста і ремесло. Внутрішня та зовнішня торгівля Давньої Русі. Головні торговельні шляхи. Грошовий обіг. Лихварство. Економічні причини феодального роздроблення Давньокиївської держави.

Економічний розвиток українських земель у період феодальної роздробленості. Загарбання українських земель іноземними державами.

Тема 5. Формування передумов ринкової економіки в країнах Європейської цивілізації (XVI – перша половина XVII ст.).

Економічні передумови Великих географічних відкриттів. Наукові та технічні досягнення. «Жага золота» як наслідок економічного розвитку. Криза левантійської торгівлі. Найважливіші географічні відкриття кінця XV—XVI ст.

Первісне нагромадження капіталу, його джерела, методи та результати. Особливості процесу первісного нагромадження в провідних країнах світу — Англії, Нідерландах, Франції, Німеччині, США. Меркантилізм. Теорія грошового балансу раннього меркантилізму. В.Стаффорд (Англія), Г.Скаруффі (Італія). Теорія трудового балансу пізнього мануфактурного меркантилізму. Т.Мен (Англія), А. Монкретьєн (Франція). Економічна політика меркантилізму.

Тема 6. Розвиток ринкового господарства в період становлення національних держав (друга половина XVII – перша половина XIX ст.).

Розклад феодальних відносин, становлення та розвиток мануфактурного виробництва в Європі, галузева структура провідних країн. Буржуазні революції в Європі та США, їх економічні та фінансові програми. Фінанси та грошовий обіг, кредит. Форми організації торгівлі. Політика торговельного балансу та протекціонізм як результат розвитку економіки.

Передумови промислової революції. Промисловий переворот в Англії, його джерела, напрямки та соціально-економічні наслідки. Особливості промислового перевороту у Франції, Німеччині, США. Роль промислового перевороту у розвитку продуктивних сил.

Міжнародний поділ праці. Англія — світовий економічний лідер. Боротьба за фритредерство та прибутковий податок в Англії. Відставання у рівні економічного розвитку континентальної Європи. Протекціонізм та система реальних податків. Зростання еміграційних процесів у країнах Західної Європи та їх причини. Економічний розвиток США.

Економічний розвиток Запорізької Січі. Посилення позицій козацько-старшинської верхівки. Соціально-економічне становище Правобережної України. Економічний занепад українського Закарпаття. Економіка Галичини під владою Австрії. Реформи Йосипа II. Економічний стан Буковини.

Тема 7. Ринкове господарство країн Європейської цивілізації в період монополістичної конкуренції (друга половина XIX – початок XX ст.).

Прогрес світової науки, техніки та технології виробництва. Структурні зміни в економіці окремих країн та продуктивних сил світу. Економіка Англії, Франції, Пруссії на межі XIX—XX ст. Перетворення США у провідну індустріальну державу світу. Причини швидкого економічного піднесення, окремі їх фактори. Економічна думка XIX століття.

Виникнення і розвиток марксистської економічної теорії. Виникнення альтернативної школи політичної економії. Німецька національна політекономія. Маржиналізм. Становлення неокласичної традиції в економічній теорії.

Тема 8. Особливості розвитку ринкового господарства та основні напрямки економічної думки в Україні (друга половина XIX – XX ст.)

Основні положення селянської реформи 1861 р. в Російській імперії та особливості її реалізації в Східній Україні. Сільське господарство й аграрні відносини у пореформений період. Аграрне перенаселення та політика царського уряду. Розвиток капіталізму в сільському господарстві. Промисловість Східної та Західної України. Традиційні та нові галузі промисловості. Особливості промислового перевороту. Нові промислові центри та райони. Іноземний капітал у промисловості й на транспорті. Залізничне будівництво.

Фінанси і кредит. Грошова реформа царського уряду 1895— 1897 рр. Банківсько-кредитна система. Економічна думка в Україні (XIX –поч. XX ст.)

Тема 9. Господарство та економічна думка в період державно – монополістичного розвитку суспільств Європейської цивілізації (перша половина XX ст.).

Економічні причини Першої світової війни. Особливості економічного розвитку провідних країн світу в роки війни. Зростання державно-монополістичних тенденцій.

Воєнна економіка Російської імперії та революційні події лютого-жовтня 1917 р. Економічна програма більшовиків. Світова економічна криза 1929-1933 рр. та її особливості в США, Німеччині, Англії, Франції. Варіанти виходу з неї. Становище провідних країн у світовому господарстві напередодні Другої світової війни. Економічні причини війни. Кейнсіанство. Неокласичний напрям. Інституціоналізм. Соціал-реформізм.

Тема 10. Розвиток національних економік країн Європейської цивілізації в системі світового господарства під впливом науково-технічної революції (друга половина XX ст.).

Економічні наслідки війни для світового господарства. План Маршалла. Науково-технічна революція. Зрушення в галузевій структурі провідних країн світу. Розпад колоніальної системи. Інтеграційні процеси в економіці. «Спільний ринок» як прояв економічної інтеграції. Україна в умовах кризи радянської тоталітарної системи і спроб її модернізації. Реформаторська діяльність М. С. Хрущова. Раднаргоспи. Освоєння цілинних земель. Структурні зрушення в народному господарстві. Загострення соціально-економічної ситуації у першій половині 60-х років. Господарська реформа 1965 р.

Диспропорційний розвиток радянської економіки, її затратний характер. Посилення застійних явищ в соціально-економічному житті країни у 70-ті — першій половині 80-х років. Спроби реформування господарської системи в другій половині 80-х років та причини їх невдачі.

Тема 11. Розвиток економічної думки в другій половині XX ст.

Теорія раціональних очікувань. Теорія економіки пропонування. Неокласичний синтез. Інституціоналізм. Неоінституціоналізм. Теорія соціального (індустріально-технологічного) інституціоналізму. Концепція „постіндустріального” суспільства. Теорія конвергенції. Концепція футурології. Теорія трансакційних витрат. Теорія суспільного вибору.

Тема 12. Економічний розвиток України в умовах радянської економічної системи та його трактування в економічній думці.

Економіка України у 1914-1939р.р. „політика воєнного комунізму”. НЕП. Соціалістична модернізація 30х років. Голодомор 1932-1933р.р. Українські землі в період Другої світової війни та післявоєнної відбудови (1939-1953р.р.). Господарське становище України в 1950-1980р.р.

Розвиток економічної теорії в Україні в радянський період.

Тема 13. Формування засад ринкового господарства в Україні (90-ті роки XX ст.).

Становлення національної державності. Спроби реформування української економіки в перші роки незалежності. Економічна політика в другій половині 90-х років. Сучасний стан розвитку економічної думки.

В умовах активної творчої пізнавальної діяльності студентів все більше набувають важливості завдання дослідницького характеру: підготовка рефератів, мікро досліджень, анотування джерел, написання есе, складання кросвордів та інші види робіт. Ми пропонуємо методичні рекомендації щодо підготовки реферату, як одного з видів самостійної та індивідуальної роботи студентів.

Підготовка реферату – одна із перших видів дослідницької роботи студентів, яка використовується у вищій школі, оскільки впливає із завдань навчально-виховного процесу вищого навчального закладу і сприяє розвитку у студентів нахилів до пошукової, дослідницької діяльності та до творчого розв'язання навчально-виховних завдань освітнього закладу.

Реферат (від. лат. *refero* – повідомляю, доповідаю) – це стислий виклад у письмовому вигляді наукової літератури з теми, вчення, змісту книги, тощо. Також передбачає доповідь на дану тему, що включає огляд наукових та інших джерел з обраної теми або виклад змісту наукової роботи. Важливо зазначити, що у рефераті необхідно не лише висвітлити відповідну інформацію, а й показати своє ставлення до неї. Реферат демонструє ерудицію дослідника, його вміння самостійно аналізувати, систематизувати, класифікувати й узагальнювати суттєву наукову інформацію.

Структура реферату студента вищого навчального закладу повинна складатися з таких частин, як:

- вступ (в ньому відображається актуальність даного дослідження та важливість його розв'язання в контексті даної дисципліни, його об'єм 1-1.5 друкованих аркуші);
- основна частина (вона може складатися з декількох параграфів у яких здійснено виклад основного матеріалу дослідження, кожен із яких виділяється логічною завершеністю та має окрему назву, об'єм – не менше 5 друкованих аркушів);
- висновки (в них підводиться підсумок проведеної роботи та відображаються основні узагальнення дослідження, об'єм 1-2 друкованих аркуші);
- список використаних джерел (повинен містити не менше 5 праць, які використанні при підготовці реферату і оформленні відповідно до сучасних вимог оформлення бібліографії).

Висновки. Таким чином, у статті нами уточнено та запропоновано зміст навчальної дисципліни «Історія економіки та економічної думки», запропоновано методичні рекомендації щодо підготовки реферату, як одного з видів самостійної та індивідуальної роботи студентів.

1. *Економічна історія: Навч.-метод. посібник для самостійного вивчення дисципліни.* / Н.О.Тимочко, О.А.Пучко, Л.М.Рудольоткіна та ін. – К.: КНЕУ, 2001. – 216 с.
2. *Проскурін П.В. Історія економіки та економічних учень. Нариси економічної історії індустріальної цивілізації: Навч. посіб.* – К.: КНЕУ, 2005. – 372 с.
3. *Історія економічних учень: Підручник* /Л.Я.Корнійчук, Н.О.Татаренко, А.М.Поручник та ін.; за ред. Л.Я.Корнійчук. – К.: КНЕУ, 2001. – 564 с.
4. *Історія сучасного світу: Навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисц.* // В.Ф.Салабай, І.Д.Дудко, Л.О.Титаренко та ін.. – К.: КНЕУ, 2006. – 232 с.
5. *Економічна історія України: Підручник* / Б.Д. Лановик, М.В.Лазарович, Р.М. Матейко, З.М. Матисякевич; за аг. Ред.. Б.Д.Лановика. – К.: Видавничий Дім «Юридична книга», 2004. – 456 с.